

مروری بر جرایم علیه محیط زیست در قانون مجازات اسلامی

پدیدآورنده (ها) : مهدوی، حسین؛ شیرپور، ولی

حقوق :: نشریه دادرسی :: آذر و دی ۱۳۹۵ - شماره ۱۱۹

صفحات : از ۳۵ تا ۳۸

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1371160>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۲/۰۷/۱۴

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

مقالات مرتبط

- جبران زیان های وارده بر محیط زیست از منظر حقوق مدنی
- حمایت از حیوانات در قوانین ایران و اسناد بین‌المللی
- واکاوی مسئولیت مدنی رسانه‌های جمعی ناقض حقوق محیط زیست در نظام حقوقی ایران
- تأملی بر جنبه های کاربردی دعاوی مسئولیت مدنی علیه دولت در قبال خسارت های زیست محیطی
- مسؤولیت مطلق در تخریب محیط زیست از دیدگاه فقهی
- مسؤولیت بین‌المللی دولت‌ها در حقوق محیط زیست
- مسؤولیت و تعهد دولت‌ها در قبال اقدامات زیست محیطی
- دولت و محیط زیست
- نقش سازمان‌های بین‌المللی در توسعه حقوق بین‌المللی محیط زیست
- جایگاه تشریفات مناقصه و مزایده در تشکیل قراردادهای دولتی
- کاستی‌های نظام حقوقی مناقصات و قراردادهای دولتی از منظر اصل شفافیت
- حقوق افراد در مقابل آلودگی محیط زیست

عناوین مشابه

- تبیین جرم آلودگی محیط زیست (با تأملی بر ماده ی ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی)
- جرایم علیه عدالت قضائی در قانون مجازات امارات متحده عربی و جمهوری اسلامی ایران
- امکان سنجی تأثیر یا عدم تأثیر جهل حکمی بر مسؤولیت کیفری مدیر مسؤل در جرایم مطبوعاتی با تأکید بر ماده ۱۵۵ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲
- رویکرد نظام کیفری ایران و آمریکا در تقابل با جرایم ارتكابی علیه جغرافیای منطقه ای (محیط زیست) توسط اشخاص حقوقی با تأکید بر مسؤولیت دولت
- جلوه های کیفرزدایی در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ با تأکید بر جرایم خانوادگی
- نقد و بررسی چالش‌های حاکم بر «جرایم در حکم کلاهبرداری» با لحاظ تحولات قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
- تأملی بر مفهوم «در حکم مرده» در قانون مجازات اسلامی
- بررسی جایگاه اماره و دلیل در خصوص تسویه حساب یگانی در نیروهای مسلح با رویکرد بر ماده ۵۸ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح
- بررسی و تبیین اکراه در حقوق کیفری ایران با تأکید بر تحولات قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲
- ضابطه تفکیک جرایم مختلف از غیرمختلف در ماده ۱۳۴ اصلاحی قانون مجازات اسلامی

مروری بر جرایم علیه محیط زیست در قانون مجازات اسلامی

حسین مهدوی، مربی گروه حقوق دانشگاه پیام نور، تهران، ایران - ولی شیر پور مربی گروه حقوق دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده

محیط زیست و حفاظت و حمایت از آن یک قرن و اندی است که به عنوان یکی از مهمترین دغدغه‌های بشری مطرح بوده و در نزد صاحب نظران حقوق کشورهای دنیا مثل انگلستان و کانادا و امثال آنها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. حقوق محیط زیست به شاخه‌های تخصصی تقسیم شده و شعبی مثل حقوق حیوانات، حقوق گیاهان و ... در سطح بین الملل دارای مجلات تخصصی و علمی هستند. این کشورها دارای قوانین مناسبی هستند، ولی متأسفانه در کشور ما به این مهم با تأخیر و پس از بین رفتن قسمت زیادی از منابع محیط زیست توجه شده است و در حال حاضر هم دارای قانون مدون و محکمی نیست و باید برای رسیدن به نقطه مطلوب تلاش بیشتری شود. این در حالی است که هزاران سال قبل، مبانی حقوقی محیط زیست در دین مبین اسلام وجود داشته و حقوق جانداران و به تعبیری محیط زیست قابل احترام دانسته شده است و حفاظت از محیط زیست توصیه شده است. در مقاله حاضر سعی شده است جرایم مربوط به محیط زیست در قانون مجازات اسلامی جمهوری اسلامی ایران تبیین شود.

واژگان کلیدی: جرم، محیط زیست، قانون مجازات اسلامی، طبیعت.

درآمد

دین اسلام پیش از سایر مکاتب و ادیان به مقوله محیط‌زیست و توسعه آن توجه داشته و آن را شاه کلیدی در راه توسعه جوامع بشری محسوب کرده است. از این رو انسان‌ها را به حفظ و حراست از این موهبت الهی ترغیب ساخته و حتی در پاره‌ای از موارد به جرم‌انگاری و تعیین مجازات برای متجاوزان به طبیعت و محیط‌زیست نموده است. به طوری که در روایتی از نبی اکرم (ص) این گونه آمده است که: «اگر رستاخیز به پا شود و در دست شما نهالی باشد، باید اگر می‌توانید آن را بکارید.» (احسان زرخ، ۱۳۸۸: ۱۶). این حدیث اوج اهمیت حفظ محیط‌زیست را در نظر رسول اکرم (ص) می‌رساند. حفاظت از محیط‌زیست و ایجاد محیطی مناسب برای زندگی انسان‌ها، همواره از مهمترین دغدغه‌های دولت‌مردان در سراسر دنیا بوده است، به گونه‌ای که غالب ممالک توسعه یافته و کشورهای در حال توسعه قوانینی را در رابطه با حفظ و صیانت از محیط‌زیست وضع نموده‌اند. در این میان کشور ما نیز به عنوان یکی از پهناورترین کشورهای جهان که دارای گونه‌های متنوع زیست محیطی است، اقدام به وضع قوانین نسبتاً مناسبی در این زمینه نموده است و در این راستا از منابع دینی و فقهی، که بی‌شک یکی از بزرگترین منابع موجود در خصوص حفاظت از محیط‌زیست می‌باشند بهره جسته است.

۱- تعریف جرم

جرم یا عمل خلاف که بزه هم گفته می‌شود از دیدگاه‌های مختلفی تعریف شده است که ما در اینجا به لحاظ ارتباط موضوع، جرم را از دیدگاه قانون‌گذار مورد بررسی قرار خواهیم داد. در قوانین کیفری کشور ما تعریفی از جرم نشده است. فقط در ماده‌ی ۲ قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲) در بیان اوصاف جرم آمده است: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود» (محمدعلی اردبیلی، ۱۳۸۴: ۱۲۰).

براساس این تعریف جرم به دسته‌ای از اقدامات یا ترک اعمالی گفته می‌شود که قانون انجام

جرم زیست محیطی هر نوع فعل یا ترک فعلی است که از سوی فرد حقیقی یا حقوقی بالمباشره یا بالتسبیب، عالماً، عامداً موجب ایراد آسیب یا صدمه ولو به طور خفیف به محیط‌زیست اعم از آب، هوا، گیاهان، جانوران و امثال آن شود و یا تعادل اکوسیستمی آنرا به هم زند، صرف وارد نمودن ضرر به محیط طبیعی اعم از آنچه که به طور طبیعی وجود دارد و نیز آنچه که ساخته دست بشر است خواه در مالکیت کسی باشد، خواه نباشد کافی است و لزومی ندارد که به طور ضروری برای سلامت انسان زیان آور باشد. البته باید گفت که تحقق نتیجه آن در زمان حاضر شرط نیست و ممکن است نتایج مخرب آن در آینده بروز کند» (احسان زرخ، ۱۳۸۸: ۱۳).

یا عدم انجام آنها را منع کرده باشد و برای آن مجازات در نظر گرفته باشد. مطابق این تعریف همان طوری که در مباحث بعدی خواهیم دید، هر جرم از سه رکن تشکیل شده است. رکن اول: رکن قانونی است. یعنی اعمال و ترک اعمالی که در قانون برای آنها مجازات تعیین شده است. در کشور ما مرجع ذیصلاح وضع قانون قوه مقننه است.

رکن دوم: رکن مادی است. در رکن مادی باید به دنبال اعمال یا ترک اعمال ممنوعه باشیم. رکن سوم: رکن معنوی است که به قصد مجرمانه هم تعبیر می‌شود یا مسؤولیت اخلاقی و ذهنی مجرم (محمد رضا ساکی، ۱۳۸۸: ۱۰۱).

۲- تعریف محیط‌زیست

بنابر تعاریفی که دانشمندان از محیط‌زیست ارائه نموده‌اند، عبارت است از مجموعه‌ای از گیاهان، جانوران، آب، خاک و هوا و... که روی هم رفته یک ساختار بیولوژیک و اکولوژیک را به وجود آورده و به نوعی محیط زندگی کردن انسان را به وجود می‌آورند. (احسان زرخ، ۱۳۸۸: ۱۴)

جرم زیست محیطی (محیط‌زیست) به طور صریح در قوانین موضوعه ایران تعریف نشده است، اما شاید بتوان با توجه به مواد مختلف موجود در قوانین تعریفی جامع و مانع در مورد این جرایم بیان نمود؛ به هر حال «جرم زیست محیطی هر نوع فعل یا ترک فعلی است که

از سوی فرد حقیقی یا حقوقی بالمباشره یا بالتسبیب، عالماً، عامداً موجب ایراد آسیب یا صدمه ولو به طور خفیف به محیط‌زیست اعم از آب، هوا، گیاهان، جانوران و امثال آن شود و یا تعادل اکوسیستمی آنرا به هم زند، صرف وارد نمودن ضرر به محیط طبیعی اعم از آنچه که به طور طبیعی وجود دارد و نیز آنچه که ساخته دست بشر است خواه در مالکیت کسی باشد، خواه نباشد کافی است و لزومی ندارد که به طور ضروری برای سلامت انسان زیان آور باشد. البته باید گفت که تحقق نتیجه آن در زمان حاضر شرط نیست و ممکن است نتایج مخرب آن در آینده بروز کند» (احسان زرخ، ۱۳۸۸: ۱۳).

در قانون مجازات اسلامی جرایم زیست محیطی تحت عنوان مجرمانه خاص ذکر نشده است. لذا باید گفت این جرم یک جرم چندوجهی است که هم در زمره جرایم علیه اشخاص و هم در زمره جرایم علیه اموال و هم در زمره جرایم علیه مصالح عمومی و علیه اخلاق عمومی و ... است. این جرم نیز دارای سه عنصر تشکیل دهنده است.

در این مقاله از روش تحقیق کتابخانه‌ای و تحقیقی استفاده شده است.

۳- جرم‌انگاری آسیب به محیط‌زیست در قانون مجازات اسلامی

مهمترین موارد مرتبط با محیط‌زیست در قانون مجازات اسلامی، مواد ۶۸۰ و ۶۸۶ و ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی است. (قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵) که به ترتیب مورد بررسی قرار می‌گیرند:

۱-۳- ماده‌ی ۶۸۰ قانون مجازات اسلامی
به موجب این ماده «هر کسی برخلاف مقررات و بدون مجوز قانونی اقدام به شکار یا صید حیوانات و جانوران وحشی حفاظت شده نماید به حبس از سه ماه تا سه سال و یا جزای نقدی از یک و نیم میلیون ریال تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد».

در این ماده منظور از شکار، گرفتن حیوان به طریقی مثل تیرانداختن به سوی او و منظور از صید گرفتن آن با استفاده از وسایلی مثل دام

یا تور ماهیگیری است. هر دو کار با فعل مثبت ارتکاب می‌باشد. و تفاوتی نمی‌کند که حیوان زنده گرفته شود یا کشته. قانون‌گذار در مورد شکار یا صید حیوانات و جانوران وحشی حفاظت شده به دلایلی مثل رو به انقراض بودن نسل آنها، نه تنها شکار آنها را ممنوع بلکه آنها را جزء گونه‌های حفاظت شده اعلام نموده است (میر محمد صادقی، ۱۳۸۹: ۱۹۸).

در مورد جرایم مورد بحث به قانون شکار و صید مصوب سال ۱۳۴۶ با اصلاحات بعدی و لایحه قانونی مجازات صید غیرمجاز از دریای خزر و خلیج فارس مصوب سال ۱۳۵۸ و قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب سال ۱۳۵۸ در مورد صید غیرمجاز جانوران آبی به ماده‌ی ۲۲ قانون حفاظت و بهره‌برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴ جرم انگاری شده است.

از جمله ایراداتی که به این ماده وارد است این است که تنها حیوانات حفاظت شده را که جزء محیطزیست محسوب می‌شود ملاک عمل قرار داده و نسبت به سایر حیوانات (حفاظت نشده و وحشی) ساکت است. هر چند نسبت به حیوانات اهلی در ماده‌ی ۶۷۹ اعمال نظر شده است.

به موجب نظریه‌ی شماره‌ی ۷/۶۱۳۹ - ۶۸/۱۱/۲۸ اداره حقوقی قوه قضاییه برای کسی که شکار غیرمجاز نموده و مرتکب قاچاق می‌شود به‌خاطر تعدد مادی جرم دو مجازات در نظر گرفته می‌شود؛ «اگر کسی شکار غیرمجاز می‌نماید مرتکب قاچاق حیوان شکار شده نیز گردد. مرتکب دو جرم مختلف شده که در هر دو مورد اداره حفاظت محیطزیست و اداره گمرک می‌توانند به‌عنوان شاکی مسئله را تعقیب نمایند». عنصر مادی این جرم شکار است و این جرم در زمره جرایم عمومی است و احراز سوء نیت خاص و رکن معنوی در تحقق آن ضروری است و این جرم در ماده‌ی ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ در ردیف جرایم قابل گذشت ذکر نشده است.

۳-۲- ماده‌ی ۶۸۶ قانون مجازات اسلامی
به موجب این ماده «هر کس درختان موضوع ماده یک قانون گسترش فضای سبز را عالمأ

عامداً و برخلاف قانون مذکور قطع یا موجبات از بین رفتن آنها را فراهم آورد علاوه بر جبران خسارت وارده حسب مورد به حبس تعزیری از شش ماه تا سه سال و یا جزای نقدی از سه میلیون ریال تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد». ماده‌ی یک قانون حفظ و گسترش فضای سبز مصوب ۱۳۵۹ که در ماده‌ی فوق مورد اشاره قرار گرفته است، اشعار می‌دارد «به منظور حفظ و گسترش فضای سبز و جلوگیری از قطع بی‌رویه درختان، قطع هر نوع درخت در معابر، میادین، بزرگراه‌ها و پارک‌ها، باغات و محل‌هایی که به صورت باغ شناخته شوند، در محدوده قانونی و حریم شهرها بدون اجازه شهرداری ممنوع است. ضوابط مربوط به چگونگی اجرای این ماده پس از تهیه توسط شهرداری و تصویب شورای شهر قابل اجرا است». در این رابطه در سال ۱۳۷۳

دیدگاه دین مبین اسلام نسبت به سایر مکاتب برتری خاصی دارد. در حالی که سابقه قانون‌گذاری در خصوص حمایت از محیطزیست در کشورهای دنیا به چند قرن اخیر برمی‌گردد، اما اسلام ۱۴ قرن پیش به بحث حقوق محیطزیست پرداخته و حقوق گیاهان و محیط بی‌جان و حقوق حیوانات را قابل احترام دانسته است.

ضوابطی به تصویب وزیر کشور وقت رسید که در آنها به مواردی چون تعریف درخت، باغ، گلستان، بن و نهال پرداخته شده و نحوه صدور مجوز برای قطع اشجار و تغییر کاربری باغات و تشکیل کمیسیون مربوطه تشریح شده است. در مورد جنگل‌ها و مراتع احکام و قوانین خاص در مقررات مربوطه وجود دارد.

به نظر می‌رسد که این جرم حتی توسط مالک درخت نیز قابل ارتکاب باشد، زیرا یک جرم علیه

آسایش عمومی است و نه جرم علیه اموال؛ و از همین رو در ماده‌ی ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی به جرم موضوع این ماده به عنوان یک جرم با ماهیت خصوصی و قابل گذشت اشاره‌ای نشده است. تخریب درخت اعم از این است که مستقیماً قطع شده یا این که به طریقی مثل ریختن مواد شیمیایی یا نفتی در پای درخت موجبات از بین رفتن آن فراهم آید، اعم از اینکه درخت مثمر باشد یا غیر مثمر، لیکن قطع شاخ و برگ درختان را نمی‌توان به منزله قطع درخت و مشمول ماده دانست. در ضمن بعید نیست مرتکب فعل عمدی (مثلاً آب ندادن به درختان باغ از سوی مالک) را هم بتوان به معنی فراهم آوردن موجبات از بین رفتن درختان و در نتیجه مشمول ماده دانست (میر محمد صادقی، ۱۳۸۹: ۲۰۱).

عنصر مادی جرم تخریب و تلف و امثال آنها است که هم با فعل و هم با ترک فعل قابل تحقق است. این جرم نیز از زمره جرایم عمومی است و احراز سوء نیت خاص و رکن معنوی در تحقق آن ضروری است.

جرم موضوع مواد مذکور، جرم عمومی است و بدون شکایت شهرداری هم قابل تعقیب است و در تحقق جرم شرط نیست که درخت قطع شده دارای شناسنامه باشد و شناسنامه هم ابلاغ شده باشد (ایرج گلدوزیان، ۱۳۸۶: ۴۲۴).

لیکن این ماده نیز کامل و رسا نبوده و ایراداتی دارد از جمله آنکه تنها ناظر به از بین بردن درختان است و شامل مواردی که تنها صدمه رساندن به آنهاست نمی‌شود. نکته دیگری که قید جبران خسارت است که نحوه جبران خسارت معلوم نشده است.

۳-۳- ماده‌ی ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی
به موجب این ماده «هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیربهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زاید، ریختن مواد مسموم کننده در رودخانه‌ها، زباله در خیابان‌ها و کشتار غیرمجاز دام، استفاده غیرمجاز فاضلاب

خام یا پس آب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می‌باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.

تبصره‌ی ۱: تشخیص اینکه اقدام مذکور تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط‌زیست شناخته می‌شود و نیز غیرمجاز بودن کشتار دام و دفع فضولات دامی و همچنین اعلام جرم مذکور حسب مورد بر عهده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان محیط‌زیست و سازمان دامپزشکی خواهد بود (قانون مجازات اسلامی، اصلاحی ۱۳۷۶).

تبصره‌ی ۲: منظور از آلودگی محیط‌زیست عبارت است از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یا خاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که به حال انسان یا سایر حیوانات زنده یا گیاهان با آثار یا ابنیه مضر باشد تغییر دهد.

این ماده نیز از زمره مواد مهم قانون مجازات اسلامی است که به بیان جرایم علیه بهداشت پرداخته که برخی از مصادیق آن به طور صریح با جرایم علیه محیط‌زیست منطبق است همچنین تبصره‌ی ۲ این ماده آلودگی محیط‌زیست را تعریف نموده است. عنصر مادی جرایم موضوع این ماده آلوده کردن و ریختن زباله و سم و امثال آنها می‌باشد که هم با فعل و هم با ترک فعل قابل اقدام است. این جرایم نیز از جرایم عمدی است و احراز سوءنیت خاص و رکن معنوی در تحقق آن ضروری است.

در جرایم موضوع این ماده، جبران خسارت منوط به مطالبه زیان دیده و تقدیم دادخواست ضرر و زیان نیست (بهمن کشاورز، ۱۳۷۸: ۱۰۷). ایرادی که بر این ماده وارد شده این است که

اعمال ذکر شده در ماده تفاوت قابل ملاحظه‌ای با همدیگر دارند و برخورد با همه آنها طی ماده واحدی چندان قابل توجیه به نظر نمی‌رسد. توضیح اینکه از یک سو اعمال بسیار خطرناک و زیانباری مثل آلوده کردن آب آشامیدنی و توزیع آن و از سوی دیگر، اعمالی چون ریختن زباله در خیابان، به‌طور یکسان مورد حکم واقع شده است (میر محمد صادقی، ۱۳۸۹: ۲۰۵).

با توجه به عدم ذکر این ماده در زیر مجموعه ماده‌ی ۱۰۴ قانون مجازات اسلامی، جرایم موضوع این ماده نیز قابل گذشت نبوده و می‌تواند توسط سایر افراد مورد شکایت قرار گیرد یا مراجع قضایی بدون وجود شکایت مورد تعقیب قرار دهد. تبصره‌ی ۱ ماده صرفاً در مقام تعیین وظیفه برای نهادهای مذکور است.

همچنین، به نظر می‌رسد مجازات تعیین شده در این ماده که حبس تا یک سال است متناسب با قباحت عمل و شدت جرایم مذکور که تهدید بر علیه امنیت و آسایش عمومی است نبوده و قانون‌گذار بایستی با شدت بیشتری رفتار می‌کرد.

برآمد

دیدگاه دین مبین اسلام نسبت به سایر مکاتب برتری خاصی دارد. در حالی که سابقه قانون‌گذاری در خصوص حمایت از محیط‌زیست در کشورهای دنیا به چند قرن اخیر برمی‌گردد، اما اسلام ۱۴ قرن پیش به بحث حقوق محیط‌زیست پرداخته و حقوق گیاهان و محیط بی‌جان و حقوق حیوانات را قابل احترام دانسته است. در حالی که در کشور ما مدت زمان کمی است که حقوق محیط‌زیست به بحث روز تبدیل شده و به صورت تخصصی به آن نگریسته می‌شود. اطلاع دادرسی و تأخیر در اجرای برخی از احکام، نداشتن ضمانت اجرایی بسیار قوی و اختصاص نیافتن دادگاه ویژه برای جرایم محیط‌زیست از موانع قانونی و عملی

حفاظت از محیط‌زیست است. نکته دیگر اینکه مجازات‌های تعیین شده در قوانین کیفری متناسب با قباحت عمل که امروزه از مهمترین دغدغه‌های جوامع بشری است نبوده و لازم است قانون‌گذار با تعیین ضمانت اجرا و مجازات شدیدتر برخورد مناسب نماید. در کنار آن، پیشگیری و آموزش‌های عمومی و واقف نمودن جامعه از اهمیت موضوع نباید نادیده گرفته شود. بنابراین:

۱- لازم است که قانون مدون و جامع و مانعی با ضمانت اجرایی قوی و تعیین مجازات شدید از طریق قوه مقننه در جهت حمایت و حفظ محیط‌زیست و بهداشت عمومی وضع گردد.

۲- آموزش‌های عمومی از طریق رسانه ملی و مطبوعات عمومی و همچنین گنجاندن واحدهای درسی در مقطع دبیرستان و کارشناسی می‌تواند در جهت پیشگیری مفید واقع شده و جنبه بازدارندگی داشته باشد.

۳- تأسیس رشته‌های میان‌رشته‌ای از جمله حقوق بهداشت عمومی و حمایت از محیط‌زیست و حقوق حیوانات و جانداران و ... به توسعه پایدار ارکان محیط‌زیست و سلامت جامعه کمک نموده

و بستر ساز تحولات در قوانین کشور ما می‌شود. ۴- تخصیص دادگاه‌های ویژه جهت رسیدگی به امور مربوط به حفاظت محیط‌زیست جهت تسریع در رسیدگی با دقت به موضوع از اقدامات ضروری دیگر است.

۵- با توجه به وضعیت موجود باید به پرونده‌های محیط‌زیست به صورت فوق‌العاده و خارج از وقت و فوری رسیدگی شود و با مرتکبین جرایم محیط‌زیست با شدت برخورد شود.

۶- جا دارد علمای حقوق بیش از پیش به موضوع محیط‌زیست و حفاظت از آن اهمیت داده و کتاب‌هایی را در جهت کمک به مقنن و محاکم قضایی تدوین نمایند.

۴- میر محمد صادقی، حسین، حقوق کیفری اختصاصی جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۹.
۵- قانون گسترش فضای سبز، مصوب ۱۳۵۹.
۶- قانون مجازات اسلامی، مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۹۲.
۷- کشاورز، بهمن، ۱۳۷۸، مجموعه محشای قانون مجازات اسلامی، ۱۳۸۶، تهران: گنج دانش.
۸- گلدوزیان، ایرج، محشای قانون مجازات اسلامی، ۱۳۸۶، تهران: انتشارات مجد.

فهرست منابع
۱- اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، جلد ۱، تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴.
۲- زررخ، احسان، «مقاله حمایت از محیط‌زیست در فقه و حقوق موضوعه»، مجله حقوقی دادگستری، تهران: چاپ رواق، ۱۳۸۸.
۳- ساکی، محمدرضا، دوره مقدماتی حقوق جزای عمومی، تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۸۸.